(В рукопису Шевченка поема ця не має назви)

У Оглаві... Чи по знаку
Кому цей Оглав білохатий?
Троха лиш? Треба розказати,
Щоб з жалю не зробить сміху.
Од Борисполя недалеко,
А буде так, як Борисполь,
І досі ще стоїть любенько
Рядок на вигоні тополь,
Неначе з Оглава дівчата
Ватагу вийшли виглядати
Та й стали. Буде вже давно —
Отут бувало із-за тину
Вилась квасоля по тичині,
І з оболонками вікно
В садочок літом одчинялось.
І хата, бачите, була
За тином, сотникова хата.
А сотник був собі багатий,
То в його, знаєте, росло
На божій харчі за дитину
Чиєсь байстря. А може й так
Узяв собі старий козак
Чию сирітку за дитину
Та й доглядає в затишку,
Як квіточку, чужу дочку.
А сина (сотник був жонатий.
Та жінка вмерла), сина дав
У бурсу в Київ обучатись,
А сам Настусю піджидав,
Таки годованку, щоб з нею
Собі зробитися ріднею;
Не сина з нею поєднать,

А забандюрилось старому
Самому в дурнях побувать.
А щоб не знать було нікому,
То ще й не радився ні з ким,
А тільки сам собі гадає...
А жіночки... лихий їх знає!
Уже сміялися над ним!
Вони цю страву носом чують.
. . . . . .
Сидить сотник на причілку
Та думку гадає,
А Настуся по садочку
Пташкою літає.
То посидить коло його,
Руку поцілує,
То усами страшенними
Сивими пустує, —
Ну, звичайне, як дитина
Пестує старого.
А старому не до того:
Іншого якогось,
Гріховного пестування
Старе тіло просить!..
І пальцями старий сотник
Настусині коси,
Мов дві гадини великі,
Докупи сплітає,
То розплете та круг шиї
Тричі обмотає!..
А вона, моя голубка,
Нічого не знає.
Мов кошеня на припічку
З старим котом грає...

Сотник

Та одчепись, божевільна..
Дивись лишень: коси
Мов русалка розтріпала...
А чому ти й досі
Ніколи не вплетеш кісники,
Оті, що тітка привезла?..

Настуся

Якби пустили на музики,
То я б кісники заплела,
Наділа б жовті черевики,
Червону б юпку одягла,
Заквітчала б барвінком коси...

Сотник

Стривай, стривай, простоволоса!
Дурненька: де б же ти взяла
Того барвінку заквітчатись?

Настуся

А коло тину! там такий
Поріс зелений, та хрещатий,
Та синій! Синій-голубий
Зацвів...

Сотник

Не будеш дівувати!

Настуся

А що ж, умру хіба?

Сотник

Ба ні!
А снилось восени мені,
Тоді, як щепи ми щепили, —
Як приймуться... мені приснилось...
Як приймуться, то восени
Ти вийдеш заміж.

Настуся
Схаменись!!
І щепи ваші поламаю...

Сотник

І як барвінок зацвіте...

Настуся

То я й барвінок позриваю.

Сотник

А од весілля не втечеш!

Настуся

Ба ні, втечу, та ще й заплачу!
(Плаче)

Сотник

Дурна ти, Насте, як я бачу:
І посміяться не даси...
Хіба не бачиш, я жартую.
Піди лиш скрипку принеси
Та з лиха гарно потанцюєш,
А я заграю...

Настуся

Добре, тату...
(І веселенька шасть у хату.)

Сотник

Ні, трохи треба підождать.
Воно б то так! Та от що, брате:
Літа не ждуть! літа летять!
А думка проклята марою
До серця так і приросла...
А ти вже й скрипку принесла?
Яку ж ми вчистимо з тобою?

Настуся

Е, ні! стривайте! Цур не грать,
А то не буду й танцювать, —
Поки барвінку не нарву
Та не заквітчаюсь. Я зараз!

(Іде недалечка, рве барвінок, квітчається і співає.
А сотник, налагоджує скрипку)

Сотник

Отже одна вже й увірвалась.
Стривай, і другу увірву...

Настуся

(вертається заквітчана співаючи)

"Якби мені крила, крила
Соколинії,
Полетіла б я за милим,
За дружиною.
Полетіла б у діброву,
У зелений гай,
Полетіла б, чорноброва,
За тихий Дунай".
(Тим часом,як вона співає, у садочок входить молодий хлопець в солом'яному брилі,в короткому синьому жупанку, в зелених шароварах, з торбиною за плечима і з нагаєм)

Петро

З тим днем, що сьогодні! Боже помагай!

Настуся

Тату! тату! Петро! Петро із Києва прийшов!

Сотник

А, видом видати, слихом слихати! Чи по волі, чи по неволі?

Петро

По волі, тату, та ще й богословом.

Сотник

Ов!

Настуся

Богословом?! Аж страшно!

Сотник

Дурна, чого ти боїшся!

(Підходить до сина, хрестить його і цілує)

Боже тебе благослови, моя дитино! Настусю! Поведи його в покої та нагодуй, бо він ще, може, й не обідав.

Петро

Та таки йтак

(Іде в світлицю з Настусею)

Сотник

(сам)
І. дарував же мені бог
Таке дитя, такого сина!
І богослов уже. Причина,
Причина мудрая. (Задумується)
Чого?
Чого я думаю? У попи,

А як не схоче, то на Січ.
І там не згине вражий хлопець.
Іти лиш в хату... От ще річ:
Заставить треба богослова,
Щоб дома байдиків не бив,
Щоб він гуляючи навчив
Настусю заповідь, — щоб знову
Не довелось дяка наймать,
Як для покойної. А знаю,
Без цього вже не повінчає
Отець Хома... Піти сказать,
А то забуду...

(Іде в хату)

Жить би, жить, хвалити бога,
Кохатися в дітях,
Так же ні: самому треба
Себе одурити,
Оженитися старому
На такій дитині!
Схаменися, не женися:
І вона загине,
І сам сивим посмішищем
Будеш в своїй хаті,
Будеш сам оте весілля
Повік проклинати,
Будеш плакать, і нікому
Ті сльози старечі
Буде втерти. Не женися!
І гич не до речі!
Дивися: рай кругом тебе,
І діти, як квіти,
За що ж ти їх, молоденькі,
Думаєш убити?..

Ні, старий мій чепуриться,
Аж бридко дивиться!
А Настуся з богословом
Заповіді вчиться.
Он дивіться: у садочок
Вийшли погуляти —
Удвох собі похожають,
Мов ті голуб'ята.
А старого нема дома,
То їм — своя воля
Награтися. Дивітеся:
Там коло тополі
Стали собі та й дивляться
Одно на другого.
Отак ангели святії
Дивляться на бога,
Як вони одно на друге.
І Петрусь питає:

Петро

Чом же ти оце, Настусю,
Справді не читаєш?

Настуся

Ахіба я школяр, чи що? Не хочу, та й годі.

Петро

Хоч одну невеличку заповідь сьогодні вивчи, хоч п'яту!

Настуся
І п'ятої, і шостої, ніякої не хочу.

Петро

То піп і не вінчатиме ніколи, як не вмітимеш!

Настуся

Байдуже,нехай собі не вінчає.

Петро

Азо мною?

Настуся

І з тобою нехай собі... Е, ні, нехай повінчає!..

Петро

Та читай же, а то...

Настуся

А то що ти зробиш?

Петро

Поцілую. Ось побачиш!

Настуся

Хоч як хочеш цілуй собі, а я таки не читатиму!

Петро

(цілує її і примовляв)

Оце тобі раз! Оце тобі два!

(А сотник виглядає з-за тину і входить в хату, не давши знаку)

Настуся

(пручається)

Годі-бо вже, годі! Незабаром батько прийде-треба справді читать.

Петро

А! Тепер і читать!

Сотник

(виходить з хати)

Діти! Годі вже вам учиться! Чи не час обідать?

(Петро і Настуся мовчки ідуть у хату)

Сотник

(сам)

Навчилась, нічого сказать!
Оце дитина! Ні, Настусю,
Я коло тебе захожуся

Тепер, лебедонько, не так!
Поки сто раз не поцілує,
Й читать не хоче! А бурсак!
Собачин сину, знаєш смак!
Ось я тебе попомуштрую
Не так, як в бурсі!.. Помелом!
Щоб духу в хаті не було!
Великий світ наш, не загинеш!
Дивися, пся ного личина!
Оце-то так, що богослов!
У батька краде! Добре, свату!
Які-то стали люди злі!..
А що то діється у хаті?
Там знову, знать, мої малі
Читають... Треба розігнати.

Отакі батьки на світі —
Нащо вони дітям?
На наругу перед богом.
А шануйте, чтіте,
Поважайте його, діти,
Бо то батько сивий!
Батько мудрий! Добре отим
Сиротам щасливим,
Що не мають отих батьків,
То й не согрішають.

Настуся

(вибігає заплакана з хати)

Не дає і пообідать,
В Київ проганяє.
А боже мій милостивий,

Що мені робити?
Помандрую!

(Дивиться в хату)

Замірився!
Ух! який сердитий!
Та не вдарить... А я таки
У Київ з Петрусем
Помандрую, хоч що хочеш!
Я не побоюся,
Серед ночі помандрую...
А відьма злякає?!
Ні, не зляка.

(Загляда знову)

Сердешненький!
Книжечки складає
У торбину і бриль бере.
Прощай, моє любе,
Моє серце!.. Увечері?..
За царину?.. Буду!
Раньше буду! Ось на, лови!

(Кидає через тин цвіток)

Чуєш! Дожидайся ж!

(Виходить сотник. Настуся співає)

"Не ходи, не нуди, не залицяйся,
Не сватай, не піду, не сподівайся".

Сотник

А їй байдуже! Мов не знає!
Неначе та сорока скаче.
Настусю! Чом же ти не плачеш?
Адже ж Петруся вже немає.

Настуся

Дивітеся, яка печаль!
То й плачте, коли жаль...

Сотник

Мені байдуже.

Настуся
А мені
Ще й байдужіше, — він не мій;
А я вже заповіді знаю
Усі до одної!

Сотник

Усі?
Настуся
Нехай хоч зараз сповідає
Отець Хома ваш голосний!

Сотник

А повінчаємось в неділю?

Настуся

Авжеж! Так ми ще не говіли;
Як одговіємось — тоді.

Сотник

(цілує її)

Моя голубко сизокрила!
Моя ти ягідко!..

(Танцює і приговорює)
"У горох
Вчотирьох
Уночі ходила.
Уночі
Ходячи,
Намисто згубила".

Настуся
Та годі вам уже з тим намистом. Ішли б швидше до отцяХоми та порадилися, от що!

Сотник

Правда, правда, моя квіточко! Побіжу ж я швиденько,а ти тут, моя любко, погуляй собі тихенько! Та заквітчайся! Та не жди мене, бо бути має, що я остануся і на вечерню. (Цілує її і йде).

Настуся

Добре, добре, не ждатиму.
Не ждатиму, не ждатиму,
У свитину вдягатимусь,
У намисто уберуся,
Доганятиму Петруся.
Обніемемось, поцілуємось, поберемося за рученьки,та й підем удвох собі аж у Київ. Треба заквітчаться, — може, в останній раз. бо він казав, що у Броварях і повінчаємося.

(Квітчається і співає)

"Ой піду я не берегом-лугом,
Зустрінуся з несуженим другом.
Здоров, здоров, несужений друже!
Любилися ми з тобою дуже.
Любилися, та не побралися,
Тільки жалю серцю набралися".
Оце нагадала яку! Цур їй, яка погана! Побіжу лиш швидше.
Оставайтеся здорові, мої високії тополі і хрещатий мій барвіночку!

(Виходить)

Іде додому уночі
П'яненький сотник, а йдучи
Собі, веселий, розмовляє:
— Нехай і наших люди знають!
Нехай і сивий і горбатий,
А ми!.. хе! хе! А ми жонаті!
А ми!.. — Насилу вліз у хату
Та й ліг собі тихенько спати,
Щоб Настю, бачте, не збудить
Та сорома не наробить.
Уже й "достойно" оддзвонили,
Уже додому люди йдуть, —
Не йде Настусенька, не чуть.

Насилу сотника збудили
Та розказали: так і так!
Перехрестився неборак,
Коня найкращого сідлає
І скаче в Київ. — В Броварях,
Уже повінчана, гуляє
Його Настуся молода!
Вернувся сотник мій додому,
Три дні, три ночі не вставав,
Нікому й слова не сказав
І не пожалувавсь нікому.
. . . . . .
. . . . . .

Турбується, заробляє,
А того не знає,
Що на старість одуріє
І все занехаїть.
Отак тепер і з сотником
З дурним моїм сталось:
Розігнав дітей по світу,
А добро осталось,
Немає з ким поділити.
Довелось самому
Розкидати, розточити,
І добра нікому
Не зробити ні на шеляг,
І притчею стати
Добрим людям, і охати
У холодній хаті
Під кожухом, і нікому
Хату затопити
І вимести... По смітнику
Ходити, нудити,
Поки пугач над стріхою

В вікно не завиє,
А наймичка холодного
Трупу не накриє
Кожушиною старою,
А ключ од комори
Із-за пояса украде...

Отаке-то горе
Із сотником оце сталось.
Не минуло году,
Як Настусеньки не стало,
А вже на городі
Не осталося нічого —
Свині та телята
Уже бродять... А барвінок!
Барвінок хрещатий!
Притоптаний, коло тину
Засихає, в'яне!
А сам сотник у кожусі,
Одутлий, поганий,
Коло клуні похожає.
І стоги не вкриті,
І покої не мазані,
І сволок не митий,
І челяді нема дома,
Й худоби немає...
А наймичка задрипана,
Та й та помикає
Старим паном... Так і треба:
Не розганяй діток,
Сивий дурню! Недовго жив
На свій заробіток
П'яний сотник. Ще минуло
Літо коло світа,
А восени на улиці

Сотника убито!
А може, вмер неборака,
Од шинкарки йдучи?
Байдуже кому питати.
Забрали й онучі
Добрі люди, а самого
Гарно поховали
У леваді. І хрестика
Над ним не вкопали.
Аж жаль його: був багатий,
І рідня і діти
Єсть у його, а нікому
Хрест постановити.
Умер сотник, і покої
Згнили, повалялись,
Все пропало, погинуло.
Тільки і осталось,
Що тополі на вигоні —
Стоять, мов дівчата
Вийшли з Оглава ватагу
З поля виглядати.
[Кос-Арал
1849]